

DE HISTORISCHE AFDELING VAN HET RIJKSMUSEUM

Interview met voormalig directeur Wim Vroom

Ischa Mulder

Onlangs nam Wim Vroom, na meer dan twintig jaar verbonden te zijn geweest aan het Rijksmuseum te Amsterdam, afscheid. Hij was achtereenvolgens wetenschappelijk medewerker, hoofd en ten slotte directeur van de afdeling Nederlandse geschiedenis. Zijn laatste grote project was de nieuwe inrichting van de zalen voor de negentiende en twintigste eeuw. Deze zomer is daarvan het grootste deel voor het publiek opengesteld (de zalen voor de bestuurlijke en economische koloniale geschiedenis en de twintigste eeuw na de Eerste Wereldoorlog zijn nog niet gereed). Het overige deel van de vaste opstelling, van de Middeleeuwen tot 1813, stamt uit 1971, en is, met uitzondering van de nieuwe VOC-galerij, onveranderd gebleven.

De met name op de krijgsgeschiedenis gerichte vaste opstelling maakte in 1971 plaats voor chronologisch-thematische presentatie. Deze was noodzakelijkerwijs fragmentarisch. Het was duidelijk dat naar volledigheid niet gestreefd kon worden. De presentatie zou geen opengeklapt schoolboek kunnen zijn, geen 'ideale platenatlas'. De naam van de afdeling veranderde van 'vaderlandse geschiedenis' in 'Nederlandse geschiedenis'. Hieruit blijkt het streven naar objectiviteit, en het uitbannen van het voormalige nationalistische karakter. Men ging uit van de niet te evenaren zeggingskracht van het authentieke voorwerp. Dit principe geldt vandaag de dag nog steeds als uitgangspunt.

Onderstaand interview gaat in op de nieuwe vaste opstelling van de negentiende en twintigste eeuw en op de vraag wat er veranderd is en hoe de inzichten verschoven zijn sinds de jaren zeventig. De negentiende en twintigste eeuw zijn te zien in zaal 112 van het Rijksmuseum.

Op welke wijze heeft u 'de negentiende eeuw' willen presenteren?

Wij wilden de negentiende eeuw tentoonstellen in het Rijksmuseum, als negentiende eeuws gebouw. Dat was een hele dure en ingewikkelde onderneming omdat na de Tweede Wereldoorlog de neogotische architectuur binnenshuis werd weggemoffeld. Er is een hele lange tijd geweest dat alle decoraties en detaillering van Cuypers, de architect, successievelijk werden weggewerkt. Sterker nog, de verticale elementen werden vervangen door horizontale dozen: in de hoge ruimtes werden verlaagde plafonds aangebracht. In de hoekzaal zijn we daar op teruggekomen en zo is deze weer in ere hersteld.

We hebben hele leuke gesprekken gehad met onder andere Niek van Sas, hoogleraar in de geschiedenis van de natie en staatsvorming. Hij heeft voor deze opstelling een brede lijn aangegeven, namelijk 'het ontstaan van de natie'. Dan kun je natuurlijk zeggen, kun je niet iets anders verzinnen, maar het bleek een hele goede richtsnoer te zijn! Wij geloven niet meer in het nationalisme maar zien het wel als een vrij essentieel element van het Nederlander-zijn. Het nationalisme is een reflectief gegeven, een historisch gegeven. Het is van belang dat de bezoeker hier een indruk krijgt van de historische continuïteit. Die werd gegeven door het thema 'natie-vorming'. Het besef dat mensen in een Nederland van nu leven, met een voorgeschiedenis, beginnend in 1813. Dat moest heel duidelijk naar voren komen.

Wat heeft u kunnen laten zien van de negentiende eeuw, binnen het kader van de 'natie-vorming'?

We hebben *unverfrozen* aandacht kunnen besteden aan thema's die in de opstelling van twintig jaar geleden taboe waren. De Boeren, Zuid-Afrika, en ook Van Heutz, met zijn ambtspak aan, komt hier voluit in het licht te staan. Maar bijvoorbeeld ook heel typerend, de Lombok-schat¹ is er in te zien, dat was vroeger ondenkbaar. In de presentatie van 1971 werden de accenten duidelijk anders gelegd. Ook is gebruik gemaakt van de 'bronnen van de twintigste eeuw', dat wil zeggen dat we korte filmfragmenten, bijvoorbeeld over de verzuiling, vertonen.

De nieuwe opstelling zou oorspronkelijk tot 1966 gaan, nu helaas maar tot 1940. Tot 1966 is de Nederlandse geschiedenis redelijk in kaart te brengen. Bovendien is het een mooi eindpunt omdat er zoveel gebeurt: de oprichting van D'66, de nacht van Schmelzer, het huwelijk van Beatrix en Claus. Van de periode daarna is het eigenlijk niet mogelijk een samenhangend beeld te geven. Door wisselopstellingen over alle mogelijke grote en kleine onderwerpen en door de foto-opdrachten hebben we de afgelopen jaren aandacht besteed aan de eigentijdse geschiedenis.

De huidige presentatie van de Middeleeuwen tot 1813 gaat nu een generatie lang mee. Hoe denk u dat deze in de toekomst veranderd gaat worden?

Mijn opvolger zal, meen ik, de thematiek veel duidelijker omlijnen. Hij zal het soort thema's, zoals het idee van de natie-vorming als leidraad voor de negentiende eeuw, ook moeten ontwikkelen voor andere periodes. Ook in esthetisch opzicht zal de presentatie veranderd worden. Het 'pesten van Cuypers', dat wil zeggen het wegwerken van de hele architectuur, zal teruggedraaid worden. De zalen zelf zouden dan meer aandacht krijgen. Door vervolgens een iets terug-

1 De Lombok-schat, die honderden sieraden, krissen en andere gebruiksvoorwerpen bevatte, werd in 1894 buitgemaakt op de tegen het Nederlands gezag rebelerende radja van Lombok.

houdender vormgeving te kiezen, gaat het meer om de objecten en minder om de manier waarop ze neergezet zijn.

In de huidige presentatie worden de overblijfselen van 'Het Behouden Huys' op Nova Zembla, waar Willem Barentz. en zijn bemanning in 1596-97 overwinterden, gepresenteerd als een interessante scheepswrakvondst, zonder de hele geschiedenis erom heen. Als dat nu opnieuw zou gebeuren, dan zou het 'vaderlandse gevoels-element' er ongetwijfeld bij gehaald worden. Eeuwenlang hebben de hier aanwezige voorwerpen met ons meegeleefd en zijn daardoor met ons mee veranderd. Zij zijn hetzelfde gebleven, maar de betekenis die aan ze gehecht wordt, verandert, vergelijkbaar met een gedicht dat door elke volgende generatie anders wordt gelezen. Het museum moet gebruik maken van de verschillende interpretaties die gekoppeld zijn aan de voorwerpen. In 1970 werd getwijfeld of de *Royal Charles* [spiegel van het Engelse admiraliteitsschip dat in 1667 tijdens de Tweede Engelse Oorlog bij de tocht naar Chatham is buitgemaakt] wel opgesteld moest worden. Maar ze hebben er gelukkig toch voor gekozen hem als trofee op te stellen. Het is natuurlijk ook een trofee.

Wat we voor de nieuwe opstelling in ieder geval niet wilden, was dat 'gedateerd-kritische': de Lomboschat wordt niet met de wijsvinger gepresenteerd. Aan de andere kant moet er een foto bij van fotograaf Neeb, waarop je al die lijken ziet. Anders kun je het toch niet maken.

'Leren' en 'genieten' worden als twee museumfuncties vaak tegenover elkaar gezet. Waar gaat het u voor de bezoeker om in de nieuwe presentatie?

In deze nieuwe opstelling is nog steeds veel te veel tekst, of beter gezegd, veel méér tekst dan menigeen lief is. Ik zou het met nog minder willen doen, maar dan gaat alle *redundancy* eruit. Als elke anekdote en elk tekenend detail verdwijnt, wordt de presentatie 'droog' en 'staccato'. Er is nu nog in de twee zalen heel wat te lezen! Als iemand het helemaal zou willen lezen, letter voor letter, dan ben je anderhalf uur bezig.

Afgezien van het feit dat het museum een heel belangrijke publiekstaak heeft om het geschiedbeeld over te brengen aan een breed publiek en daar heel geëigend voor is, omdat het toch toegankelijker is dan menig boek, zit er natuurlijk ook een kant in van de geschiedenis. Eindeloos is er een discussie geweest over de vraag of en in hoeverre objecten veronachtzaamd zijn als historische bron. In die discussie raak je als museum-man in een defensief. Je zit eigenlijk te zeggen: "Wij zijn er ook nog! Kijk ook nog even naar dit portret", waarop een historicus dan zegt, "Luister eens, ik heb dat helemaal niet nodig, in bronnen vind ik het even goed of zelfs beter!" De enigszins geforceerde discussie dat er toch nog wel conclusies te trekken zijn uit de studie van objecten en afbeeldingen, is doodgelopen. Er zijn voorwerpen, zoals de marinemodelenkamer, die als gehele collectie een fantastische visuele en tastbare historische bron is voor technische geschiedenis. Aan die eerste klas historische bron wordt druk gewerkt. Van de andere objecten kun je niet zeggen dat die het geschiedbeeld van de historicus bepalen, maar ze inspireren hem wel. En ook al is die

De buis van Bourbon (collectie Rijksmuseum Amsterdam).

inspiratie vaag gepraat, het doet het wel.

Historische musea kunnen in het begrip 'historische sensatie' of beleving toch een hele goede basis vinden. Het is natuurlijk niet voor niets dat Huizinga de 'historische sensatie' introduceert in een artikel over musea.

Welke voorwerpen spreken tot uw eigen verbeelding?

We hebben hier de 'buis van Bourbon'. Het is een volkomen onooglijk object. Het is het model geweest van het wapen dat door de kleinzoon van de laatste Franse koning, Louis de Bourbon, aangeboden is aan de Nederlandse regering als een soort wonderwapen. Dat is aangekocht en er is een kolossaal bedrag voor betaald. Dat is gebeurd in 1847. In 1848 of 1849 wordt de zaak in het parlement besproken. Dan zijn de bordjes grondig verhangen, want wat de koning in 1847 kon beslissen, kan hij niet meer in 1848. Vervolgens is een felle staatkundige discussie gevoerd of de minister zonder het parlement te raadplegen een dergelijk bedrag ter beschikking kan stellen. Zo'n voorwerp is onderwerp geweest van een hele principiële discussie over het budgetrecht. Zoiets vind ik enig.

In de presentatie ligt ook het album dat Groen van Prinsterer voor zijn zeventigste verjaardag kreeg van alle protestant-christelijke onderwijzers, van Aarlanderveen tot aan Zwolle. Het album bestaat uit fotootjes met opschrift: zij 'buigen de knie en danken de Heer dat Hij Groen van Prinsterer tot zo'n hoge leeftijd heeft gespaard'. We kunnen de fotootjes niet zelf laten zien, omdat die natuurlijk van papier zijn, maar wel de band, dat lukt dan nog wel. Het geeft de intense dankbaarheid voor zo'n voorganger prachtig weer.

Van een meneer die bij de Haagse Gemeente Reinigingsdienst heeft gewerkt en een grote historische belangstelling voor onderscheidingen en dergelijke heeft, hebben we het ambtskostuum van Colijn gekregen. Als er namelijk een huis leeggemaakt moet worden, gaat de Reinigingsdienst altijd even kijken of er bijvoorbeeld nog geneesmiddelen liggen. Ze vinden daar een ambtskostuum, en dat was van Colijn geweest, compleet met de steek, de broek en de jas! Vier ambtskostuums, van Willem I, Thorbecke, van Heutz en Colijn, zijn in afnemende graad van abstractie tentoongesteld. Van de laatste twee weten we hoe ze eruit gezien hebben. Je ziet Colijn in dat pak zitten, ook al heeft hij geen hoofd, geen handjes en voetjes. De vetafzetting van toen was heel anders dan nu, ze hadden magere schoudertjes, dunne beentjes en een dikke buik. Onder het kostuum zit overigens papier maché en verbandmiddelen.

Welke historische ontwikkelingen komen niet aan de orde in de nieuwe opstelling?

Heel opvallend is dat de sociaal-economische geschiedenis en de industrialisatie aan het einde van de vorige eeuw eigenlijk niet in de tentoonstelling voor komen. Dat komt omdat er heel weinig materiaal is dat sprekend is. We hebben ons te pletter gezocht naar tegeltableaux, omdat die veel informatie tegelijkertijd verstrekken. Je krijgt als het ware een heel symbolische setting cadeau: hoe het bedrijf eruit zag, het zelfbeeld van het bedrijf, maar ook de namen van het dankbare personeel, de namen van de bedankte directeuren. De bewaarde tableaux wil men wel tijdelijk in bruikleen geven maar niet voorgoed. De rest staat vast in andere collecties. Er zitten dus enorme hiaten in de col-

lectie en dat heeft consequenties voor de opstelling. Ook de opkomst van het socialisme komt maar heel even aan de orde.

Van de latere industrialisatie hebben we wel een paar dingen. Ik ben bijvoorbeeld ontzettend blij met het honderdduizendste exemplaar van de *philishave*, gemonteerd op een prachtige glazen schaal met opschrift! Dat werd toentertijd, in 1941, ook al beleefd als een heel bijzonder moment. Van Philips hebben we dat in bruikleen kunnen krijgen als voorbeeld van grootschalige consumenten-elektronica.

Waardoor werd u beperkt in de presentatie?

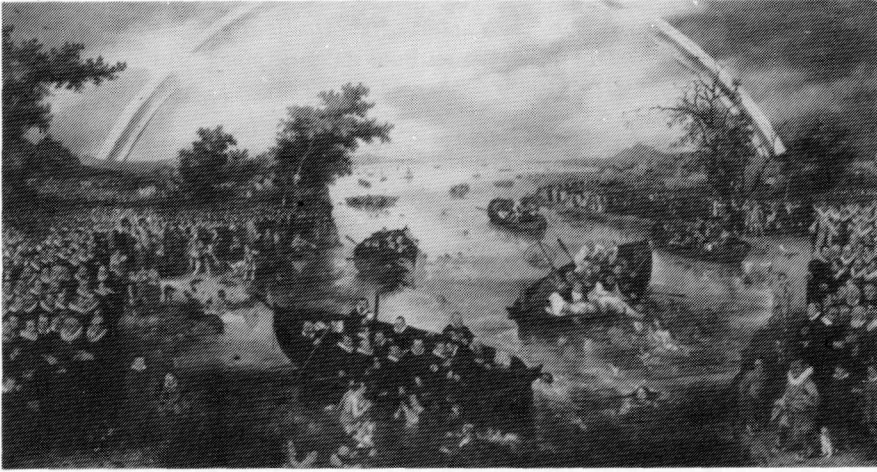
In de eerste plaats door de geringe ruimte die tot onze beschikking stond, we zouden best meer willen laten zien, en door de collectie zelf. Natuurlijk hebben we ook hele technische uitgangspunten. De negentiende eeuw is bij uitstek een 'papieren eeuw', met pamfletten en dergelijke. Papier kun je niet tentoonstellen, vanwege de schadelijke werking van het licht. Bovendien was de kwaliteit van papier in de negentiende eeuw ongelooflijk slecht. Dat was een hele moeilijke beslissing om dat niet te doen. We konden het oplossen om voor deze opstelling zaken aan te kopen, maar telkens waren dat net niet de juiste dingen. Op bepaalde punten, waar het echt niet gemist kon worden kan worden, wordt nu gewerkt met reproducties. Maar uitsluitend daar waar ze op de objecten slaan. Objecten hebben nu eenmaal tekst nodig en de oorspronkelijke bron. Zo is er in de tentoonstelling een telegram van Paul Kruger te zien, uit het Koninklijk Huisarchief, waarin hij koningin Wilhelmina bedankt. Dat telegram hoort bij een heel opstellinkje over Kruger. Er is geen poging gedaan om het er uit te laten zien als het origineel, het is heel duidelijk een plaatje.

Denkt u dat de afdeling Nederlandse geschiedenis zich ooit los zal maken van het Rijksmuseum, zoals het Haags Historisch Museum dat gedaan heeft van het Gemeentemuseum?

Aan een museum voor kunst en geschiedenis zitten hele interessante theoretische kanten, maar die vertalen zich naar maatschappelijke werkelijkheden. En die gaan over status en aanzien. In dat opzicht is het moeilijk voor de afdeling Nederlandse Geschiedenis om tegen het geweld van de kunstafdeling op te vechten en een eigen identiteit te houden. Men krijgt dan de neiging om dialectisch te gaan denken en zich af te zetten tegen de kunstafdelingen. Dat vind ik persoonlijk volkomen verkeerd. Ik denk juist dat het ene met het andere elkaar enorm versterkt. Als iets een hoge esthetische waarde heeft, komt daarmee de historische zeggingskracht nog eens extra duidelijk over. En daar wordt hier in het Rijksmuseum sterk aan getwijfeld.

Van Van Dijk hebben we een schilderij, voorstellende de jonge Willem II met zijn bruid Mary Stuart. Dat schilderij is naar de afdeling Nederlandse geschiedenis gegaan, als 'atelier van Van Dijk'. Op een gegeven moment werd het uitgeleend voor een hele prestigieuze tentoonstelling over Van Dijk in

Londen. De directeur van de afdeling Schilderijen wilde hem meteen terug!
[moet erg lachen] Dat is natuurlijk niet gebeurd.

Adriaen Pietersz. van de Venne (1589-1662), *De Zielenvisserij* (detail).

Het huidige hoofd van de afdeling Schilderijen mist in zijn opstelling de *Zielenvisserij* van Adriaan van de Venne. Het is pas schoongemaakt en behoort tot de allermooiste schilderijen uit het begin van de zeventiende eeuw. Godzijdank hangt het bij ons. En dan wordt er gezegd, bij jullie hangt het tussen allerlei dingen in en bij ons kan je het niveau zien waarop het hoort. Dat soort discussies. Die spelen zich in termen van status en macht af. Aan de andere kant is het natuurlijk ongelooflijk hoeveel *know how* hier zit, waar je zo maar gebruik van kan maken. Het zou naar mijn gevoel een verarming betekenen als de afdeling Nederlandse geschiedenis hier weg zou gaan.